

- practice through scholarly and reflective publications, 2021 URL: <https://doi-org.proxy.lib.uwaterloo.ca/10.1177/1542305021992039>
4. Tytarenko V. and Bogachevska I. Religious «Covid Fundamentalism» in Eastern and Central Europe: Challenges and Lessons. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 41: Iss. 1, Article 4. 2021. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss1/4>
  5. Walsh F. Loss and Resilience in the Time of COVID-19: Meaning Making, Hope, and Transcendence. *Family Process*, 2020 URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/famp.12588>

Іван ЗУЛЯК

доктор історичних наук, професор

Андрій КЛІШ

доктор історичних наук, доцент

Оксана ЯТИЩУК

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ХРИСТИЯНСЬКИХ СУСПІЛЬНИКІВ ГАЛИЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Межа ХІХ–ХХ ст. стала часом поширення в Європі нових ідей, швидкої політизації та партійної структуралізації суспільства. Не залишилася осторонь цих процесів і Церква, яка намагалася відновити контроль над політичними процесами. У Європі загалом, та в Галичині зокрема, певної популярності набувають політичні організації та партії, що базували свою діяльність на християнських засадах та підтримували Церкву.

Соціальною базою формування суспільно-християнського руху в Галичині виступало греко-католицьке духовенство, а також активні представники інтелігенції, пріоритетом діяльності яких було соціально-економічне оновлення суспільства на християнських засадах.

У християнських суспільників можна виокремити кілька ціннісних маркерів, зокрема ставлення до: релігії та Церкви, національного питання та освіти українців.

Значну увагу християнські суспільники приділяли релігії та Церкві у житті галицького суспільства, що було цілком логічним якщо проаналізувати їх програмні постулати. Зрештою це відображено у назвах

їх політичних утворень. Християнські суспільники відстоювали думку про важливість ролі Церкви та релігії у житті суспільства та засуджували спроби секуляризації галицьких українців, вбачаючи у християнстві силу, що «від віків хоронила Русь». Вони неодноразово наголошували на неможливості применшення значення та ролі релігії, заперечуючи постулати лібералів та соціалістів, котрі трактували релігію як приватну справу [2, с. 1]. У одному з дописів у часописі «Руслан» зазначалося: «Релігія не є затим річю приватною, але справою публичною. Наколи соціялісти мали би дійсно на оці лиш поправу інтересів політично-економічних, то не потребували би ся виперати релігії. А сли они так роблять, то видно, що соціялізм з натури своєї – як се они на конгресї в Галї заявили – є безвіроісповідний і в основі своїй заперечує Бога особового, безсмертну душу, всяку об'явлену віру і за гробове жите, а чоловіка трактує так як кожде иньше сотворіне. А хто руйнує основи на яких суспільність тільки віків росла, розвивала ся, вела народи до щораз більшої просьвіти, свободи і братерства, сей не може ніяк казати, що він хоче добра і лучшої долі народам під виглядом політично-економічним» [13, с. 2].

Слід зазначити, що християнські суспільники наголошували саме на греко-католицизмі, як на консолідуючому чиннику українців: «Галицький обряд Русинів може назвати ся вповні католицьким, бо в своїх церемоніях виражає віру католицьку в особенний спосіб, однак грецьким не є, лиш до грецького подібний, а в многім сходиться з ним. Проте чисто грецьким не є, але греко-руським і католицьким... Щодо віросповідання Русини галицькі є такого самого, як і християни латинського обряду. Русини галицькі є такими самими католиками, як і всі инші католики на цілій кулі земній. Ріжницї в догматах між віросповіданем католиків Русинів галицьких і яких будь правдивих католиків найменшої нема» [1, с. 1].

Попри підтримку релігії та Церкви КРНС, «Руську громаду» та ХСС важко назвати виключно клерикальними партіями. О. Терлецький зазначав, що КРНС налічував у своїх лавах незначний відсоток духовенства, щоб їх вважати клерикальними [19, с. 59].

В умовах секуляризації суспільної свідомості християнські суспільники закликали духовенство активізувати пастирську діяльність, не допускати соціалістичної антицерковної агітації у сільській місцевості. Священник мав стати суспільним лідером, започатковувати читальні, позичкові каси, дбати про національні інтереси. Християнські суспільники вважали греко-католицьке духовенство рушієм національно-культурного та соціально-економічного поступу галицьких українців.

Одним із основних завдань греко-католицького духовенства у контексті національного руху вважалася участь у формуванні майбутньої української інтелігенції. Священник мав виховати у християнському та національному дусі власних дітей [3, с. 1].

Представники суспільно-християнської течії опікувалися над вдовами та сиротами сільських священників [6, с. 1–2]. У Австро-Угорській імперії Церква не була відокремлена від держави, тому священники прирівнювалися до державних службовців та одержували певну фінансову допомогу з державного релігійного фонду (т. зв. конгруя). Рядове греко-католицьке духовенство мало три основних джерела доходів – конгруї, прибутки від церковного землеволодіння та плата парафіян за здійснення обрядових послуг – так звана «*jura stolae*» [11, с. 124].

У програмах і діяльності партій суспільно-християнського скерування вагомим місцем посідала національна ідея, вважаючи її «головною підмогою і запорукою для розросту, сили і добра руского народу» християнські суспільники зазначали, що лише вона зможе «всіх нас одушевити, загриєти і злучити до позитивного труду культурного і економічного в користь всіх верств руского народу» [9, с. 150–159]. У відозві «До Руского народу» зазначалося, що «... коли в народі є згода, коли дбає о своє добро, о свої права, шанує свою мову, держить ся своєї сьвятої Церкви і віри і гуртує ся коло неї, як поли коло матки, тоді нарід є сильний і ніхто не відважить ся наставати на его права і добро, бо весь нарід повстане як оден муж і оборонить ся» [22, арк. 51].

Українці за чисельністю населення займали четверте місце у Австро-Угорщині після німців, чехів та угорців. Попри те християнські суспільники звертали увагу на слабкість національного руху. Однією з причин вони вважали розпорошеність українців у двох частинах монархії – австрійській та угорській [18, с. 1–2].

Своїм завданням християнські суспільники вбачали в досягненні рівноправності обох народів Галичини, освітньо-культурного, політичного та економічного розвитку українського суспільства: «Головна наша радість – се поступ нашого народу, его материяльний і духовний розвиток, підйом національної сьвідомости» [4, с. 1].

Національна ідея на зламі століть безумовно була пріоритетною у діяльності християнських суспільників. О. Барвінський зазначав: «Руский нарід, втративши давно свою державну самостійність, розбитий на частини, веде тяжке жите, спотикаючись повсюду, в своїх змаганях до національно-політичного і культурного розвою, з всякими супротивностями і трудностями, має чимало ворогів. Однак не треба нам

попадати в розпуку, тратити надію на красшу долю, бо і для руского народу мусить блиснути зірниця повної свободи і рівноправности. Мусить побідити сьвітло темноту і стане день!» [16, с. 1].

Окрім того він, наголошуючи на необхідності розвитку й утвердження «народної ідеї українсько-рускої в Галичині», наголошував на свідомому виборі українства – «становищі національної окремішности і самостійности українсько-русого народу поміж славянськими племенами (окремішности від польского і московского народу)» [8, с. 1].

Пріоритетним питанням у становленні національної ідеї прихильники суспільно-християнської течії вважали мовне. Зокрема, вони зазначали, що «хто не плекає ідею національну, той дбає поперед все за мову. Тому і всі народи домагають ся іменно як найширших прав для своєї мови. Они дбають, щоби мова їх уживала ся не лише в житю родиннім, але і в житю прилюднім: в школі, церкві, уряді, науці, в законодавстві і у всяких зносинах з властями» [8, с. 1]. Українська мова галичан, буковинців та наддніпрянців вважалася однією попри існування місцевих особливостей: «При всіх одначе ріжницях була повсюди свідомість одноцілости й єдності українсько-рускої мови й літератури» [20, с. 1–2].

Це, на нашу думку, свідчить про те, що християнські суспільники виступали проти національного шовінізму. Зокрема, на думку О. Барвінського молодь потрібно учити «своє любити а чуже шанувати» [7, с. 2].

У взаєминах із поляками християнські суспільники дотримувалися ідеї т. зв. позитивної роботи – пошуку компромісів із польською адміністрацією та уникання протистоянь із центральною владою [22]. Вони вважали доконаним факт співжиття двох народів – польського та українського – на території Галичини.

Значна частина діячів суспільно-християнської течії, зокрема О. Барвінський, А. Вахнянин, були фаховими учителями. Відповідно, питання освіти займали одне з найголовніших місць у їх діяльності. І в цьому напрямку їх праця була найпліднішою.

Національна освіта стала важливою складовою програми діяльності суспільно-християнської течії. О. Барвінський наголошував на тому, що народ, який має рідну школу, має перспективи національного розвитку. У виступах в Державній Раді він неодноразово підкреслював важливість для Австро-Угорщини надання українцям права і створення умов для навчання рідною мовою [12, с. 1–2].

Християнські суспільники визнавали, що українці приділяли мало уваги розвитку власного шкільництва. Дуже часто в українських громадах

відкривалися школи з польською мовою викладання [14, с. 1–2]. Відкриття української гімназії було доволі проблематичною справою, вимагало зусиль та праці депутатів у комісіях, сеймі та парламенті, згоди сеймової більшості, що тривало декілька років, у той час, як щороку лише за ухвалою КШР відкривалося декілька польських гімназій. Здійснювався тиск на учителів та батьків школярів. Особливо це відчувалося у селах, де українців змушували віддавати своїх дітей на навчання у польські школи. Тому позиція християнських суспільників у справі освіти була особливо рішучою і конкретною. Неодноразово піднімалося питання проведення реформи законодавства щодо питань освіти, зокрема прав української мови у шкільній документації й адміністрації.

Християнські суспільники неодноразово ставили питання про необхідність збільшення кількості навчальних закладів, які давали б професійну освіту. Особлива увага приділялася учительським семінаріям. О. Барвінський та його однодумці були викладачами учительських семінарій, а тому добре знали систему викладання у них.

Розуміючи невідрадне економічне становище переважної більшості українців Галичини, християнські суспільники виступали за відкриття та підтримку навчальних закладів для незаможних [15, с. 1]. З метою покращення освітнього рівня українців, вони закликали створювати публічні бібліотеки та забезпечувати їх різноманітною літературою [10, с. 1].

Слід зауважити, що до очільників християнських суспільників часто зверталися вчителі з проханням у протидії москвофільській агітації. Зокрема, директор української гімназії у Перемишлі А. Алиськевич звертався до О. Барвінського позбутися «небезпечного москвофіла» суплента Менцинського, що підбурював учнів до москвофільства [5].

Часопис «Руслан» започаткував на своїх шпальтах постійну рубрику – «Занедбування і нехтованє наших народних прав», де викривалися проблеми ставлення до української мови у Галичині та Відні. Зазначалося, що не виконувалися положення, які регламентували мовні взаємини. Також наголошувалося, що й самі українці, зокрема й депутати та інтелігенція «топчуть свої права мовні» [7, с. 2].

О. Барвінський запропонував три основних етапи утворення українського університету у Львові. По-перше, відповідна кількість доцентів-українців; по-друге, систематична наукова праця в основному у сфері технічних та природничих наук, підготовка та видання необхідної літератури та укладення наукової україномовної термінології; по-третє, чисельна кількість українських студентів на українських викладах, щоб

довести, що українські доценти й професори читають лекції на відповідному рівні, а українські студенти проявляють інтерес до національної освіти, та й до освіти взагалі. Він застерігав перед неприпустимістю силових та непродуманих методів, що можуть призвести до розчарування та зневіри, натомість закликав дотримуватися тактики поступових, органічних кроків [21].

Християнські суспільники активно підтримували ідею створення українського університету, проте вважали за потрібне спочатку вимагати відкриття нових українських кафедр на усіх факультетах існуючого польського університету, а з часом на їх основі утворити український вищий учбовий заклад. Ці питання вони неодноразово піднімали у сеймі й парламенті. О. Барвінський у Державній Раді звернувся до міністра освіти з пропозицією підтримати українські вимоги і через створення українських кафедр еволюційно дійти до створення окремого університету.

Таким чином, християнські суспільники наприкінці ХІХ ст. стали єдиною українською політичною силою Галичини, яка відкрито підтримала ГКЦ та християнські принципи у суспільно-політичному житті. Не будучи виключно клерикальними партіями, вони, тим не менше, ставив собі за мету підтримувати греко-католицьких священників, впроваджувати християнські засади у шкільництві, боротися з соціал-демократами за їх антиклерикальну діяльність. Окрім того представники суспільно-християнського табору активно боролися із москвофільством, до якого належала частина греко-католицького духовенства. Християнські суспільники на всіх рівнях намагалися відстоювати права українців, не розділяючи їх на наддніпрянців, галичан, буковинців. Попри те вони виступали за мирне та рівноправне співжиття двох народів у Галичині – українців та поляків, не підтримуючи шовіністичних закидів з різних боків. Освітні прагнення християнських суспільників мали різноплановий та глибинний характер. О. Барвінський, А. Вахнянин, К. Студинський та інші діячі внесли посильний внесок до заснування багатьох початкових й середніх навчальних закладів з українською мовою викладання. У питанні заснування українського університету вони були більш помірковані, вказуючи на першочерговість відкриття нових українських кафедр та підготовку молодих українських науковців.

Література:

1. Блуд карає блудячих. *Руслан*. Ч. 58. 12 (25) березня 1903. С. 1.
2. Борба о християнський світогляд. *Руслан*. Ч. 42. 24 (11) лютого 1912. С. 1.
3. Вісти з руских гімназий. *Руслан*. Ч. 151. 9 (21) липня 1898. С. 1.
4. До суспільности. *Руслан*. Ч. 19. 26 (13) січня. 1913. С. 1.

5. Домбровська Є. Епістолярна спадщина Олександра Барвінського як джерело дослідження історії української освіти і професійних учительських товариств. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2013. №5. С. 406 – 421.
6. Допись. *Руслан*. Ч. 214. 21 вересня (3 жовтня) 1897. С. 1 – 2.
7. Занедбування і нехтованє наших народних прав. *Руслан*. Ч. 164. 22 липня (3 серпня) 1897. С. 2.
8. Крайна пора отямитись! *Руслан*. Ч. 207. 14 (27) вересня 1904. С. 1.
9. Кульчицька Л. *Руслан*. *Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження: [у 2 т.]. Т. 2: 1891 – 1905 рр. / уклад.: М. М. Романюк, М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. Львів: [ЛННБУ ім. В. Стефаника], 2009. С. 150 – 159.* 10. Основуймо прилюдні бібліотеки. *Руслан*. Ч. 237. 24 (11) жовтня 1913. С. 1.
11. Прокіп А. В. Участь греко-католицької церкви в розбудові кооперативних інституцій Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2010. Вип. 9. С. 122 – 129.
12. Промова посла Олександра Барвінського виголошена в раді державній в загальній розправі бюджетовій при бюджеті міністерства просвіти дня 17. Марця 1902. *Руслан*. Ч. 56. 10 (23) березня 1902. С. 1 – 2.
13. Релігія не є річию приватною. *Руслан*. Ч. 61. 15 (27) березня 1897. С. 2.
14. Руска суспільність а школа. *Руслан*. Ч. 280. 12 (25) грудня 1903. С. 1 – 2.
15. Рускі бурси й інститути для незаможної молодіжи шкільної. *Руслан*. Ч. 128. 9 (22) червня 1904. С. 1.
16. Слава въ вишнихъ Богу, на земли миръ, въ чловецехъ благоволеніє! *Руслан*. Ч. 291. 25 грудня 1897 (6 січня 1898). С. 1.
17. Справа вдів і сиріт сьвященичих. *Руслан*. Ч. 224. 3 (15) жовтня 1897. С. 3.
18. Теперішня пора а Русини. *Руслан*. Ч. 28. 6 лютого (24 січня 1913). С. 1 – 2.
19. Терлецький О. Історія України від 1782 до 1917 р. Львів: «Просвіта», 1936. С. 59; 80.
20. Україна а Галичина й Буковина. *Руслан*. Ч. 2. 3 (16) січня 1907. С. 1 – 2.
21. Християнський консерватизм. Культурно-освітні постулати (ч.2). URL: <http://sd.net.ua/2017/04/01/kulturno-osvtn-postulati-ch2.html>
22. ЦДІАЛ України. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 319. 62 арк.

Ірина ДРУЖКОВА

*кандидат історичних наук, доцент,
Одеської національної академії харчових технологій
м. Одеса, Україна*

КОНФЕТНІ ОБГОРТКИ ЯК ІСТОРИЧНІ АРТ-ОБ'ЄКТИ

Російська реклама продукція початку XX ст. характеризується поєднанням декількох стилів: так званого псевдоруського стилю, стилю модерн та кітчевої реклами. Вони мали особливості й спільні риси. На практиці нерідко поєднувалися, створюючи особливий «комерційний» стиль (значна орнаменталізація, звернення до російського фольклору,